

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

БОБРИК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 347.91/95

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Бичкова Світлана Сергіївна

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Стефанчук Руслан Олексійович,
Верховна Рада України,
перший заступник Голови

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Гусаров Костянтин Володимирович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного процесу

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Притика Юрій Дмитрович
Інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри цивільного процесу

Захист відбудеться *«14» травня 2021 року о 10.00* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитися у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розіслано *«14» квітня 2021 року*.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Реформування судової влади завжди пов'язане з потребою наближення судоустрою та судочинства, зокрема цивільного, до реалій суспільного життя. Це ставить перед правовою наукою завдання виявити та проаналізувати основні проблеми, що стоять перед судовою владою, а також обґрунтувати адекватні правові засоби й способи їх вирішення, зокрема шляхом внесення змін до процесуального законодавства. Однак такі зміни повинні бути необхідними, виваженими й послідовними, адже стабільність у сфері цивільного судочинства є окремою цінністю та обов'язковою умовою єдності судової практики в цивільних справах.

Ефективне й стабільне цивільне процесуальне законодавство може та має стати одним з основних рушійних чинників подолання негативних явищ у діяльності судів у сфері цивільної юрисдикції та підвищення загального авторитету судової влади в Україні. Проте таким воно буде, якщо в його основі лежатимуть фундаментальні науково обґрунтовані положення про цивільне судочинство, зокрема про його диференціацію, яка дає змогу досягнути його динамічну сутність і багатогранність, системність та розгорнуту внутрішню структуру.

Проблематика диференціації цивільного судочинства не є новою для юридичної науки. Основи її розробки, що полягають у розумінні сутності цивільного процесу, його єдності, структури, змісту, були закладені ще в роботах процесуалістів XIX – початку XX ст. (Є. В. Васьковський, А. Х. Гольмстен, К. І. Малишев, М. І. Малінін, Є. О. Нефедьєв, В. О. Рязановський, Т. М. Яблочков та ін.).

У різні роки до загальних й окремих проблем диференціації судочинства, зокрема цивільного, зверталися у своїх роботах такі вчені, як: Т. Є. Абова, О. А. Беляєвич, І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, С. В. Васильєв, О. В. Гетманцев, О. В. Грабовська, Н. А. Громошина, Ю. Ю. Грибанов, К. В. Гусаров, С. Л. Дегтярьов, С. Ф. Демченко, С. К. Загайнова, Г. О. Жилін, Ю. В. Єфімова, О. О. Кармаза, В. В. Комаров, С. О. Короед, М. Л. Коханська, О. Д. Крупчан, С. А. Курочкін, О. Г. Лук'янова, Д. Д. Луспеник, Л. М. Ніколенко, Г. Л. Осокіна, В. Г. Перепелюк, Ю. Д. Притика, Н. О. Рассахатська, В. В. Резнікова, І. В. Решетнікова, Т. В. Сахнова, О. В. Слєпченко, Р. О. Стефанчук, Є. А. Таликін, І. Ю. Татулич, В. І. Тertiшніков, Г. П. Тимченко, О. С. Ткачук, С. І. Фурса, Є. І. Фурса, А. О. Черникова, Г. В. Чурпіта, Д. М. Шадура, М. С. Шакарян, М. Й. Штефан, О. О. Штефан, В. С. Щербина, М. М. Ясинок, В. В. Ярков та ін.

Однак у переважній більшості робіт сучасні автори розглядають диференціацію цивільного судочинства лише в загальних рисах, у контексті забезпечення його ефективності (оптимізації), крізь призму правозастосовної діяльності або в аспекті деяких проваджень і процедур цивільного судочинства. Попри очевидний інтерес науковців до проблем диференціації цивільного судочинства, вони не ставали предметом спеціального наукового дослідження в Україні. Крім того, низка принципових наукових питань диференціації судових процедур залишаються невирішеними або стосовно них серед процесуалістів досі триває дискусія. Зокрема, у науці не сформовано концептуального бачення основних категорій, а також методологічних засад диференціації цивільного

судочинства, цілісного розуміння її сутності, критеріїв здійснення, рівнів і видів, не розроблено єдиного підходу до виокремлення проваджень і процедур у цивільному судочинстві та їх правового змісту, визначення категорій цивільних справ, взаємозв'язку між диференціацією цивільного судочинства та спеціалізацією судової діяльності тощо. Також немає робіт, у яких висвітлювали б диференціацію проваджень цивільного судочинства, а також крізь призму диференціації відображали стадійність цивільного судочинства. Зазначені обставини засвідчують актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах тем науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України: «Наукові підходи до уніфікації і спеціалізації законодавства про цивільне, господарське і адміністративне судочинство в Україні» (номер державної реєстрації 0111U002200), «Теоретичні та практичні шляхи удосконалення цивільного, господарського та адміністративного судочинства в Україні в контексті вимог Європейської конвенції з прав людини» (номер державної реєстрації 0113U00116) та «Наукові підходи до удосконалення цивільного та господарського судочинства в світлі судової реформи» (номер державної реєстрації 0116U000159).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розроблення цілісної концепції диференціації цивільного судочинства, яка визначає цивільне судочинство як складне, проте цілісне правове явище, а також тенденції його подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети було визначені такі основні *завдання* дослідження:

- висвітлити складну й багатоаспектну сутність понять цивільного процесу та цивільного судочинства;
- визначити сутність судової влади, її реалізації в цивільному судочинстві;
- окреслити методологію, методiku й методи наукового пізнання диференціації цивільного судочинства;
- з'ясувати функції судової влади та їх вплив на диференціацію цивільного судочинства;
- визначити сутність диференціації цивільного судочинства, визначити її призначення, межі й види;
- з'ясувати підстави та склад процедурної диференціації цивільного судочинства;
- визначити сутність і зміст диференціації цивільного судочинства за категоріями цивільних справ;
- розглянути стадійне втілення інстанційної диференціації цивільного судочинства;
- окреслити засадничу сутність позовного провадження в цивільному судочинстві;
- висвітлити зміст видів позовного провадження та їх значення в цивільному судочинстві;
- встановити зв'язок між диференціацією позовного провадження та спеціалізацією судів;
- охарактеризувати матеріально-правову диференціацію позовного провадження;

– розробити пропозиції та рекомендації з удосконалення цивільного процесуального законодавства України, а також вирішення окремих проблемних питань судової практики.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини та динамічні явища, що виникають під час здійснення правосуддя в цивільних справах.

Предметом дослідження є диференціація цивільного судочинства.

Методи дослідження. Методологія, методика й методи дисертаційного дослідження висвітлено в підрозділі 1.3 дисертації. Для досягнення поставленої мети в процесі наукового дослідження використано філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання на підставі *діалектичної методології*. Досліджувану тематику розглянуто з переважним застосуванням *діяльнісного* (усі розділи) і *системного підходів* (усі розділи), що є найпридатнішими для висвітлення відповідної проблематики, адже дають змогу розглянути сутність і зміст цивільного судочинства в статичній – як певну структуровану систему, у динаміці – як відповідну процесуальну діяльність. Пізнавальні можливості цих підходів було розширено завдяки використанню *структурного* та *структурно-функціонального підходів*, що надали можливість конкретизувати сутність і призначення цивільного судочинства, функції судової влади, а також співвідношення форми та змісту цивільного процесу (усі розділи). Використання *аксіологічного підходу* дозволило визначити соціальну цінність правосуддя, цивільного процесуального права, прав й інтересів учасників процесу (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). За допомогою методу *економічного аналізу* з’ясовано вплив економічних чинників на судоустрій та цивільне судочинство, що виявляється, зокрема, в його оптимізації, інстанційності, сутності окремих судових процедур, доступності правосуддя (підрозділи 2.3, 3.3, 4.2, 4.3). *Соціокультурний метод* надав можливість розглянути судову владу, цивільний процес і судоустрій як елементи соціальної системи, а також виявити вплив на них національної культури та свідомості (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1, 4.3). *Формально-догматичний підхід* використано для тлумачення норм цивільного процесуального права, здійснення класифікації досліджуваних понять, формулювання авторських визначень і пропозицій з удосконалення законодавства (усі підрозділи). За допомогою *історико-правового методу* було з’ясовано генезу поглядів на зміст і структуру цивільного судочинства, а також розвиток цивільного процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 3.3, 4.1, 4.3). *Порівняльно-правовий (компаративістський) метод* дозволив порівняти процесуальне законодавство й цивільне судочинство в Україні та інших державах, виявити деякі закономірності диференціації цивільного судочинства у світі й визначити можливі напрями подальшої диференціації цивільного судочинства (розділи 1, 3, 4). *Герменевтичний підхід* застосовано для тлумачення змісту доктринальних джерел, а також актів процесуального й матеріального законодавства, судової практики (усі підрозділи). Також під час підготовки дисертації застосовано *метод правового моделювання* і *прогностичний метод*, за допомогою яких розроблено пропозиції про внесення змін до процесуального законодавства, а також рекомендації з приводу його застосування (розділ 4). *Метод узагальнення судової практики й аналізу судової статистики* забезпечили емпіричне підтвердження окремих підходів до правозастосування, а

також дали змогу розглянути судову практику як диференційоване явище, похідне від диференціації цивільного судочинства (підрозділи 3.2, 4.2).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим дослідженням, за результатами якого розв'язано важливу науково-прикладну проблему формування та верифікації концепції диференціації цивільного судочинства в Україні, визначення структури й тенденцій подальшого розвитку цивільного судочинства.

Наукову новизну отриманих результатів конкретизовано в таких найважливіших теоретичних положеннях, які винесено на захист:

Уперше:

1) *встановлено*, що диференціацію цивільного судочинства слід тлумачити як:
а) тенденцію його розвитку, через яку виявляються можливість і здатність системи судочинства до відповідного структурного поділу; б) процес його розвитку, що виявляється у формуванні та закріпленні в процесуальному законодавстві нових процедур (проваджень) чи поділу наявних; в) його закономірність, що полягає в поділі судочинства на окремі елементи та їх групи, які на певний проміжок часу утворюють структуровану систему;

2) *обґрунтовано*, що призначення диференціації цивільного судочинства полягає у створенні передумов для ефективного виконання загального завдання цивільного судочинства та реалізації функцій судової влади, забезпеченні економії процесуальних засобів і раціоналізації розгляду цивільних справ, сприянні врегулюванню спорів приватноправового характеру;

3) *доведено*, що диференціація цивільного судочинства завжди пов'язана із запровадженням варіативності наявної процедури або появою нової процедури, що підпорядкована загальним правилам, проте має особливості її здійснення;

4) *запропоновано* закріпити, що не підлягають розгляду в порядку позовного провадження справи, які стосуються встановлення особливого правового статусу фізичної особи (зазначені в п. 1, 3, 4, 9, 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України), тому подання позовної заяви з такими вимогами має бути підставою для відмови у відкритті провадження в справі, а якщо провадження було помилково відкрите – для закриття провадження у справі;

5) *доведено* необхідність розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження за одне судове засідання, за винятком випадків, установлених у ч. 4 ст. 279 (відкладення розгляду справи для надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення) та п. 1 ч. 2 ст. 223 ЦПК України (неявка в судові засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про повідомлення про судові засідання). Інші ж підстави для відкладення розгляду справи, визначені в ч. 2 ст. 223 ЦПК України, у спрощеному позовному провадженні або взагалі не повинні застосовуватися, або мають визнаватися судом підставою для розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

Удосконалено:

б) *визначення* поняття правосуддя в цивільних справах, яким є законні та справедливі розгляд і вирішення незалежним, неупередженим й установленим законом судом у передбаченому цивільним процесуальним законодавством порядку

цивільного судочинства справ, віднесених до цивільної юрисдикції, що відображається в судових рішеннях;

7) *положення* про те, що спеціальними функціями судової влади в цивільному судочинстві в Україні є: а) вирішення індивідуальних юридичних спорів; б) звернення до примусового виконання безспірних грошових вимог; в) підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів; г) забезпечення виконавчого провадження; д) судовий контроль за виконавчим провадженням; е) судовий контроль за альтернативним вирішенням спорів; ж) екзекватура рішень іноземних судів й органів альтернативного вирішення спорів;

8) *визначення* онтологічної сутності цивільного судочинства, що полягає в процесуальних діях, якими є активні (власне дії та рішення) та пасивні (бездіяльність) вчинки суб'єктів цивільних процесуальних відносин, які залежать від їхньої волі, пов'язані з реалізацією їхнього цивільного процесуального статусу, обумовлюють виникнення, зміну чи припинення цивільних процесуальних правовідносин, вчиняються відповідно до встановленої процесуальним законодавством процедури;

9) *пропозицію* звести обсяг поняття «провадження» в цивільному судочинстві виключно до позовного, наказного й окремого проваджень, що є його видами, а в усіх інших словосполученнях зі словом «провадження», які застосовуються в актах законодавства, слід його або взагалі виключити, якщо це не змінюватиме суті, або замінити належними відповідниками, зокрема такими, як «судочинство», «розгляд», «перегляд», «справа» тощо;

10) *положення* про те, що диференціація цивільного судочинства як закономірність передбачає поділ його процедур, виокремлені види яких наділено як загальними, так і спеціальними властивостями. Така диференціація є розгорнутою (багаторівневою), адже здійснюється за горизонталлю (процедурна та матеріально-правова) й за вертикаллю (інстанційна), у загальних рисах визначає складну матричну структуру цивільного судочинства;

11) *положення* про те, що процедурна диференціація цивільного судочинства полягає в поділі процедур цивільного судочинства залежно від їх призначення (спрямування) на: основні – спрямовані на вирішення справи по суті, допоміжні – спрямовані на вирішення окремих процесуальних питань, пов'язаних із перебігом справи, а також вирішенням клопотань і заяв учасників справи;

12) *диференціацію* основних процедур цивільного судочинства за критерієм спеціальних функцій судової влади, що втілюються в предметі судового розгляду, на: а) провадження (позовне, наказне й окреме), предмет розгляду яких полягає у вирішенні вимог матеріально-правового характеру; б) особливі процедури, предметом розгляду яких є інші вимоги (не матеріально-правового характеру), до яких належать процедури, зазначені в розділах VI–IX ЦПК України;

13) *обґрунтування* того, що в межах основної процедури можуть бути виокремлені субсидіарні процедури, спрямовані на вирішення справи по суті, але не мають самостійного характеру, застосовуються лише за певних умов, установлених процесуальним законодавством і пов'язаних із процесуальною поведінкою учасників справи, мають особливий порядок здійснення та не охоплюють увесь перебіг судочинства на певній стадії (у позовному провадженні субсидіарними процедурами є заочний розгляд справи та врегулювання спору за участю судді);

14) *класифікацію* допоміжних процедур залежно від норм, у яких вони закріплені, на: а) загальні – застосовують під час розгляду справ будь-якого виду на всіх стадіях цивільного судочинства; б) спеціальні – застосовують тільки в межах певного виду (видів) провадження (особливої процедури) або однієї чи кількох стадій цивільного судочинства;

15) *твердження* про те, що матеріально-правовою диференціацією цивільного судочинства є поділ основних процедур за категоріями цивільних справ, особливості розгляду яких можуть стосуватися: підсудності, складу учасників справи та їх процесуального статусу, процесуальних строків, судових витрат, предмета й підстави позову чи іншої вимоги, забезпечення позову, забезпечення доказів, предмета доказування, здійснення доказування, змісту судового рішення та порядку його виконання. Такий вид диференціації поглиблює процедурну диференціацію цивільного судочинства;

16) *положення* про те, що інстанційна диференціація цивільного судочинства полягає в його поділі на стадії, що є структурно й темпорально відокремленими його частинами, зміст яких становить процесуальна діяльність суб'єктів судового процесу, спрямована на досягнення мети відповідної інстанції;

17) *обґрунтування* того, що стадіями цивільного судочинства слід вважати: а) розгляд справи – здійснює суд першої інстанції з метою вирішення справи по суті; б) апеляційний перегляд – здійснює апеляційний суд з метою перевірки законності й обґрунтованості судового рішення першої інстанції; в) касаційний перегляд – здійснює касаційний суд з метою перевірки законності судового рішення (судових рішень) нижчих інстанцій; г) перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами – здійснює встановлений процесуальним законодавством суд з метою перевірки законності й обґрунтованості судового рішення з огляду на обставину (нововиявлену або виключну), про наявність якої стало відомо після ухвалення судового рішення; д) виконання судового рішення – проводять органи й особи, які здійснюють примусове виконання рішень, з метою забезпечення фактичного виконання судового рішення;

18) *твердження*, що справи позовного провадження ґрунтуються на спорах про право, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, тобто відповідають ознакам, окресленим у ч. 1 ст. 19 ЦПК України, за винятком справ, що вирішують в окремому провадженні та за особливими процедурами цивільного судочинства, а також вимог, що не підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства;

19) *визначення* поняття позовного провадження як традиційної та детально урегульованої процесуальним законодавством структурно складної процедури, призначеної для вирішення цивільних справ, предметом яких є спір матеріально-правового характеру, під час здійснення якої виявляються всі принципи цивільного процесу, правила якої є загальними для інших видів проваджень й особливих процедур цивільного судочинства.

Дістало подальшого розвитку:

20) *обґрунтування* пропозиції визнати та законодавчо закріпити обмежену процесуальну аналогію, оскільки використання аналогії закону й аналогії права для

регулювання процесуальних правовідносин не повинно суперечити закону і призводити до порушення процесуальних прав й інтересів учасників процесу та інших осіб;

21) *позиція* про те, що справи окремого провадження, про оскарження рішень третейських судів, видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу, визнання і надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, іноземного суду розглядає суд у порядку позовного провадження, з винятками й особливостями, встановленими ЦПК України;

22) *положення* про недоцільність визнання спрощеного позовного провадження загальним порядком (правилами) для інших процедур цивільного судочинства, зокрема, для перегляду судових рішень, оскільки воно є винятком із загальних правил (загального позовного провадження);

23) *пропозиція* визнати спрощене провадження безальтернативним (щодо загального позовного й наказного проваджень) видом позовного провадження з простою та доступною процедурою, за якою суд першої інстанції швидко розглядає виключний перелік малозначних і нескладних спорів на підставі поданих учасниками справи письмових доказів як з викликом, так і без виклику сторін за активного процесуального сприяння з боку суду. Запропоновано встановити виключний перелік категорій справ, що підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, до якого віднести: справи за позовами, ціна яких не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, за деякими винятками; окремі нескладні спори незалежно від ціни позову; спори за вимогами, за якими може бути видано судовий наказ, у разі скасування відповідного судового наказу;

24) *твердження* про те, що заочне провадження не є видом позовного провадження, адже не охоплює повного перебігу розгляду й вирішення цивільної справи судом першої інстанції. Оскільки втілена в цивільному процесуальному законодавстві України модель заочного провадження є ускладненою субсидіарною процедурою позовного провадження, запропоновано виключити перегляд заочного рішення судом, який його ухвалив, установивши, що таке рішення підлягає апеляційному перегляду на загальних підставах;

25) *положення* про те, що Верховний Суд здійснює касаційний перегляд судових рішень за самостійною матричною процедурою, яка за своєю сутністю не збігається ні зі спрощеним, ні із загальним позовним провадженням, унаслідок чого недоцільно поширювати їх правила на касаційний перегляд.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в:

– *правотворчій діяльності* – для внесення змін і доповнень до актів цивільного процесуального законодавства України;

– *науково-дослідній діяльності* – під час подальшого наукового розроблення загальних і спеціальних проблем цивільного судочинства. Результати дослідження використано в науково-дослідній роботі Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України над темами «Наукові підходи до уніфікації і спеціалізації законодавства про цивільне, господарське і адміністративне судочинство в Україні» (номер державної реєстрації 0111U002200), «Теоретичні та практичні шляхи удосконалення цивільного,

господарського та адміністративного судочинства в Україні в контексті вимог Європейської конвенції з прав людини» (номер державної реєстрації 0113U00116) і «Наукові підходи до удосконалення цивільного та господарського судочинства в світлі судової реформи» (номер державної реєстрації 0116U000159) (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 30.12.2020 № 01-9/1-184);

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності здійснення цивільного судочинства загалом, а також під час розгляду та вирішення судами окремих категорій цивільних справ. Деякі наукові положення та висновки дисертаційного дослідження використані Верховним Судом України під час підготовки пропозицій щодо класифікації категорій цивільних справ, надання висновків і рекомендацій щодо законопроектів про внесення змін до цивільного процесуального законодавства України, систематизації особливостей судового розгляду окремих категорій цивільних справ (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 07.08.2017 № 20-21920/8-17), а також Адвокатським об'єднанням «Гесторс» для надання правової допомоги клієнтам у цивільних справах і для підвищення кваліфікації адвокатів і юристів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 02.12.2020 № 10-12-2020);

– *освітній діяльності* – під час викладання та розроблення навчальних посібників, методичних матеріалів з дисципліни «Цивільний процес» і відповідних спецкурсів у закладах вищої освіти, а також під час підвищення кваліфікації правників, зокрема, суддів, адвокатів, юрисконсультів, працівників прокуратури й апарату суду. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес для викладання дисциплін «Цивільний процес», «Доктрина цивільно-процесуального права», «Порівняльний цивільний процес», а також науково-дослідну роботу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (акт про впровадження в науково-дослідну діяльність та освітній процес від 15.01.2021).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є науковим дослідженням, виконаним автором самостійно. Дисертація не містить ідей або розробок, що належать співавторам, спільно з якими здобувач опублікував наукові праці. Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані автором самостійно. У співавторстві здобувач опублікував такі праці: Bobryk V., Makhinchuk V., Chernenko O., Reznik H. The concept and attributes of justice in civil cases under the procedural law of Ukraine, 2020 (особисто обґрунтована сутність, визначено ознаки й сформульовано поняття правосуддя в цивільних справах); Bobryk V., Bychkova S., Briukhovetska M., Makhinchuk V., Panova L. Mediation and Mediation in Bioethics in Medical Sphere, 2020 (особисто визначено переваги медіації під час вирішення медичних конфліктів); Бобрик В. І., Рязанцева Н. О. До проблеми визначення поняття «оптимізація судочинства»: тези доповіді, 2010 (особисто обґрунтовано сутність оптимізації судочинства); Бичкова С. С., Бобрик В. І. Законна сила судового рішення та віндикація: пошук справедливості: тези доповіді, 2014 (особисто висвітлено правові наслідки скасування рішення суду про витребування майна з чужого незаконного володіння); Бобрик В. І., Короєд С. О. Оптимізація оформлення результатів попереднього судового засідання в суді першої інстанції. Проблеми оптимізації цивільного процесу в Україні: монографія / за ред. О. Д. Крупчана, 2011 (особисто доведено недоцільність постановлення «ухвали

попереднього судового засідання»); Наказне провадження в цивільному процесі: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика, 2011 (особисто є автором вступу, підрозділу 3.4, здійснено загальне редагування, співавтор підрозділів: 1.1 (з С. П. Хіміч), в якому особисто з'ясовано розвиток спрощених процедур у цивільному судочинстві з часів римського приватного права до 1939 року; 1.2 (з С. П. Хіміч), у якому особисто визначено особливості спрощених процедур у цивільному судочинстві інших країн; 1.3 (з В. Г. Перепелюком), у якому особисто доведено доцільність запровадження наказного провадження в господарському судочинстві України; 2.1 (з В. О. Бесарабчик, Г. О. Резнік, В. П. Фенничем), у якому особисто з'ясовано сутність наказного провадження; 2.3 (з Г. О. Резнік), у якому особисто обґрунтовано перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, а також висвітлено зміст вимоги про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати; 3.1 (з В. М. Короленком), у якому особисто визначено особливості сплати судового збору та підсудності в справах наказного провадження; 3.2 (з В. М. Короленком), у якому особисто встановлено особливості підстав і порядку залишення без руху й повернення заяв про видачу судового наказу заявнику, 3.3 (з В. П. Фенничем), у якому особисто з'ясовано порядок подання до суду заяви про скасування судового наказу); Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному господарському й адміністративному судочинстві в Україні: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика, 2013 (особисто є автором вступу, узагальнено висновки, здійснено загальне редагування; співавтор підрозділу 3.1 (з В. М. Короленком), в якому особисто витлумачено термін «уніфікація»); Уніфікація та диференціація загальних положень цивілістичного процесуального законодавства України: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика, 2013 (особисто є автором вступу, розділу 10, узагальнено висновки, здійснено загальне редагування; співавтор з В. В. Проценком розділу 3, у якому особисто висвітлено проблеми формування складу спеціалізованих судів і визначення підстав відводу суддів у цивілістичних процесах, і розділу 6, у якому особисто з'ясовано спільне та відмінне в процесуальних строках у цивілістичному судочинстві); Уніфікація і диференціація процедур цивільного, господарського та адміністративного судочинства: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика, 2014 (особисто є автором вступу, пункту 1.2.1, здійснено загальне редагування); Савчин Н. М., Бобрик В. І. Процесуально-правова природа судових помилок у цивільному судочинстві України: монографія, 2017 (особисто встановлена сутність заходів запобігання судовим помилкам); Європейська конвенція з прав людини та судочинство в Україні: збірник наукових праць / за ред. В. І. Бобрика, 2014 (особисто висвітлено сутність і зміст принципу правової визначеності та забезпечення однаковості судової практики в Україні, а також здійснено загальне редагування); Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. С. С. Бичкової, 2008, і Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. С. С. Бичкової. 2-ге вид., доповн. і переробл., 2010 (особисто є автором вступу до глави 9 розділу I, вступу до глави 3 розділу III, коментарів до статей 127–130, 151–156, всіх статей розділів II, VII, IX і глави 2 розділу III); Бичкова С. С., Бобрик В. І., Хіміч С. П. Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі: Науково-практичний коментар Глави 2 Розділу 3 Цивільного

процесуального кодексу України: брошура, 2013 (особисто прокоментовані статті 118–124); Бичкова С. С., Бобрик В. І., Хіміч С. П. Відновлення втраченого судового провадження: Науково-практичний коментар Розділу IX Цивільного процесуального кодексу України: брошура, 2014 (особисто є автором коментарів до статей 402–407); Бичкова С. С., Бобрик В. І., Гетманцев М. О. Заходи процесуального примусу: Науково-практичний коментар Глави 9 Розділу I Цивільного процесуального кодексу України: брошура, 2015 (особисто є автором коментарів до статей 90–92); Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / за заг. ред. С. С. Бичкової, 2006 (особисто є автором глав 17–20, § 7 глави 21, глави 23, § 5 глави 29, глави 30); Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / за заг. ред. С. С. Бичкової. 2-ге вид., доповн. і переробл., 2007 (особисто є автором глав 17–20, § 7 глави 21, глави 23, § 5 глави 29, глави 30), Цивільне процесуальне право України: підручник; за заг. ред. С. С. Бичкової, 2009 (особисто є автором глав 19–22, 25, § 7 глави 31, глави 33).

У дисертаціях співавторів результати спільних робіт не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства й Вченої ради Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

Результати дисертації апробовано під час виступів на 48 науково-практичних заходах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного права та цивільного процесу» (м. Донецьк, 26 жовтня 2007 р.), IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Острогож, 30–31 травня 2008 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 14 листопада 2008 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання» (м. Київ, 20 листопада 2008 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 22–23 травня 2009 р.), Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених» (м. Київ, 23 квітня 2010 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 4–5 червня 2010 р.), Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12–13 листопада 2010 р.), Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Охорона корпоративних прав» (м. Івано-Франківськ, 1–2 жовтня 2010 р.), Круглому столі «Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи» (с. Залізний Порт, 28–29 травня 2010 р.), Науково-практичній конференції «Становлення господарської юрисдикції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи» (м. Одеса, 24–26 травня 2011 р.), Другій науково-практичній конференції «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів» (м. Хмельницький, 4 березня 2011 р.), Третій міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів»

(м. Хмельницький, 14–15 червня 2012 р.), Круглому столі «Правовий порядок у підприємницьких відносинах: засоби забезпечення» (м. Київ, 11 квітня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства» (м. Кіровоград, 12–13 квітня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом» (м. Київ, 26 вересня 2014 р.), Науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Дніпропетровськ, 7–8 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів (Республіка Молдова), 7–8 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Ужгород, 14–15 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Права та обов'язки людини у сучасному світі» (м. Одеса, 14–15 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів» (м. Київ, 21–22 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Харків, 21–22 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наукова дискусія: питання юриспруденції» (м. Тернопіль, 27 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів, 28–29 листопада 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.), Всеукраїнській Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні» (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 19–20 грудня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики» (м. Львів, 26–27 грудня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 26–27 грудня 2014 р.), Міжнародній юридичній науково-практичній конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 11 грудня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 30–31 січня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Кривий Ріг, 30–31 січня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 30–31 січня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Дніпропетровськ, 6–7 лютого 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 13–14 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-

практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 20–21 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 27–28 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 27–28 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 3 березня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза» (м. Кишинів (Республіка Молдова), 27–28 березня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Перспективні напрямки юридичної науки на шляху до євроінтеграції» (м. Тернопіль, 21 квітня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.), Круглому столі «Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства» (м. Київ, 4 грудня 2015 р.), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Методологія приватного права (теоретичний дискурс та практичне застосування)» (м. Київ, 10 червня 2016 р.), Науково-практичному круглому столі «Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України» (м. Київ, 16 травня 2018 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (м. Чернівці, 18–19 жовтня 2018 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації висвітлено загалом у 34 наукових публікаціях, які висвітлюють основний зміст дисертації, зокрема: 2 одноособових монографіях, 24 статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 8 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, зокрема 2 – у виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus. Крім того, наукові результати дисертації опубліковано в 47 тезах доповідей на наукових заходах, 6 колективних монографіях, 7 публікаціях у збірниках наукових праць, 4 статтях у наукових виданнях України, 5 науково-практичних коментарях законодавства, 1 підручнику, 2 навчальних посібниках.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, які охоплюють 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 547 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, а також мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані в дослідженні, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача в працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ перший «Методологічні засади диференціації цивільного судочинства» містить 3 підрозділи, у яких розглянуто сутність цивільного

судочинства, вияв у ньому категорій судової влади й правосуддя, а також методологію цього дослідження.

Підрозділ 1.1 «Цивільне судочинство як об'єкт диференціації» присвячено з'ясуванню сутності цивільного судочинства та його співвідношення з родовими й суміжними правовими категоріями, серед яких судівництво, судочинство, юридичний процес, юридична процедура, цивілістичний процес (судочинство), цивільний процес.

Тлумачення сутності цивільного судочинства здійснено на підставі концепцій (теорій) судового права та загального юридичного процесу. Детально розглянуто поняття правової процедури, що є формалізованим порядком здійснення певної юридичної діяльності. Обґрунтовано доцільність вузького підходу до з'ясування співвідношення між юридичним процесом і процедурою, відповідно до якого юридичний процес утворює певна визначена законом сукупність юридичних процедур.

Проаналізовано наукову полеміку щодо співвідношення понять «цивільне судочинство» й «цивільний процес». Обґрунтовано, що диференціацію цивільного, господарського й адміністративного судочинства є історичною закономірністю розвитку судового процесу та процесуального законодавства України. У цьому контексті розглянуто поняття цивілістичного процесу. На підставі аналізу основних концепцій правової сутності цивільного процесу встановлено, що онтологічна сутність цивільного судочинства полягає в процесуальній діяльності (діях) відповідних суб'єктів. Наведено тлумачення цивільного судочинства (процесу) у французькій, німецькій, англійській та американській процесуальних доктринах.

Акцентовано на багатогранності поняття «цивільний процес», окреслено його різні значення, що впливають із традицій застосування відповідного терміна в юридичній літературі й доповнюють одне одного. Констатовано, що не в усіх значеннях поняття цивільного процесу є тотожним поняттю цивільного судочинства. Цивільне судочинство визнано складним правовим явищем, що, як і будь-яке інше складне явище, може бути диференційоване, тобто зведене до сукупності його складових.

У *підрозділі 1.2 «Реалізація судової влади в цивільному судочинстві як передумова його диференціації»* охарактеризовано поняття судової влади та її реалізацію шляхом здійснення правосуддя в цивільному судочинстві.

На підставі аналізу різних наукових концепцій щодо судової влади зауважено, що це поняття має інституційне й функціональне значення. Обґрунтовано, що функціональну сутність судової влади не слід зводити до здійснення правосуддя, оскільки судова влада та правосуддя хоч і є пов'язаними поняттями, проте мають різну сутність. Сформульовано висновок про те, що правосуддя слід тлумачити не лише у функціональному значенні як діяльність суду з розгляду та вирішення юридичних справ, а й змістовому значенні як результат такої діяльності, що визначає її соціальну цінність. Його змістовий аспект обумовлюють мета й результат, а функціональну сутність – його засоби та процес.

Правосуддя набуває субстанціонального значення в галузях процесуального права, у кожній з яких воно наділене особливими ознаками. Доведено, що змістовий аспект сутності правосуддя в цивільних справах надає можливість відмежувати його від поняття цивільного судочинства. З'ясовано ознаки правосуддя в цивільних справах і сформульовано його визначення.

Підрозділ 1.3 «Методологія, методика та методи дослідження диференціації цивільного судочинства» присвячено розробленню методології дослідження. В її основу покладено загальнонаукову та загальну науково-правову методологію, що обумовлено галузевим характером науки цивільного процесу, а також тим, що методологія процесуальної науки не може суперечити зазначеним методологіям як явищам вищого порядку. З огляду на предмет, мету й завдання цієї роботи, було застосовано широкий спектр філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання на підставі діалектичної методології.

Висвітлено сутність діяльнісного, системного, структурного, структурно-функціонального й аксіологічного підходів. Також наведено змістову характеристику методів, що використані в дослідженні, зокрема: методу економічного аналізу, соціокультурного методу, формально-догматичного підходу, історико-правового методу, порівняльно-правового методу, герменевтичного підходу, методу правового моделювання, прогностичного методу, методу узагальнення судової практики й аналізу судової статистики. Виокремлені принципи дослідження диференціації цивільного процесу: об'єктивності, історизму та всебічності.

Розділ другий «Теоретичні засади диференціації цивільного судочинства» містить 3 підрозділи, що присвячені розгляду впливу функцій судової влади в цивільному судочинстві на його диференціацію, а також її сутності, призначення, меж і видів.

У підрозділі 2.1 *«Функції судової влади в цивільному судочинстві як основний фактор його диференціації»* окреслена поліфункціональність судової влади в цивільному судочинстві. Акцентовано на помилковості ототожнення функцій судів і судової влади. До функцій судової влади слід відносити лише напрями її зовнішнього впливу, оскільки вплив усередині судової системи характеризує функції не судової системи, а окремих її органів.

Система функцій судової влади передбачає їх поділ за сферою впливу на загальні та спеціальні. Обґрунтовано, що критерієм виокремлення спеціальних функцій є завдання, покладені на судову владу під час здійснення правосуддя в цивільних справах. Доведено, що в будь-якому разі до спеціальних функцій судової влади не слід відносити ті напрями діяльності, що мають лише допоміжний (щодо вирішення справи) характер і не відіграють самостійної ролі (забезпечення позову, забезпечення доказів тощо). Виокремлено та охарактеризовано спеціальні функції судової влади в цивільному судочинстві в Україні та їх вплив на диференціацію цивільного судочинства.

У підрозділі 2.2 *«Сутність диференціації цивільного судочинства»* досліджено загальнонаукове поняття диференціації й визначено поняття диференціації цивільного судочинства. Зауважено, що термін «диференціація» не є суто правовим і вже протягом тривалого часу його активно використовують у філософії, біології, хімії, соціології тощо, а також у метанауці. Категорія «диференціація» («розходження», «ділення») у загальній науковій методології розглядається в єдності з його парною категорією – «інтеграцією» («сходженням», «поєднанням»). Проаналізовано погляди теоретиків права на диференціацію права.

Досліджено застосування терміна «диференціація» в актах законодавства України. Констатовано, що в матеріально-правових науках диференціація є інструментом дослідження окремих складних правових явищ. У загальних рисах

окреслено в історичному контексті науковий інтерес до проблеми диференціації судочинства. Незважаючи на те, що різні дослідники зосереджують увагу на диференціації процесуального регулювання, процесуального права, процесуальних правовідносин, процесуальної форми, процесуальної діяльності, судових процедур, усі вони з різних позицій висвітлюють одне й те саме явище – поділ цивільного судочинства на окремі складові, що загалом утворюють його процесуальну систему. Визначено розуміння диференціації цивільного судочинства, а також встановлено їх значення для законотворчості, судової практики та процесуальної науки.

У підрозділі 2.3 «*Призначення, межі та види диференціації цивільного судочинства*» висвітлено основні риси диференціації цивільного судочинства, якими є його призначення, межі й види.

У роботі доведено, що в цивільному процесі немає єдиної уніфікованої процесуальної форми для різних категорій цивільних справ. Диференціація цивільного судочинства безпосередньо пов'язана з його ефективністю. Дослідивши поняття оптимізації цивільного судочинства, запропоновано призначення диференціації цивільного судочинства визначати через зміст оптимізації. З'ясовано практичне призначення диференціації цивільного судочинства. Зауважено, що вона є науковим інструментарієм пізнання як окремих процесуально-правових явищ, так і системи й структури цивільного судочинства загалом, його складових, їхніх взаємозв'язків і правового змісту. Аргументовано, що диспозитивність не визначає диференціацію цивільного судочинства та не є чинником, що її породжує. Межі диференціації цивільного судочинства визначені, з одного боку, загальним порядком розгляду та вирішення цивільних справ, а з іншого – критерієм відповідної диференціації, а також загальнологічними правилами поділу понять.

Обґрунтовано, що диференціація цивільного судочинства (як закономірність) є розгорнутою (багаторівневою), її здійснюють як за горизонталлю, що має кілька рівнів (процедурну та матеріально-правову диференціації), так і за вертикаллю (інстанційна диференціація, поділ на стадії). Процедурна диференціація полягає у виокремленні проваджень (позовного, наказного й окремого) та особливих процедур, які в межах матеріально-правової диференціації поділяють за категоріями цивільних справ (особливостями їх розгляду та вирішення судом). З огляду на багатоплановість диференціації цивільного судочинства, констатується, що встановлювати критерій поділу необхідно окремо для різних її видів (рівнів).

Розділ третій «Сутність і зміст видів диференціації цивільного судочинства» складається з 3-х підрозділів, у яких висвітлено процедурну, матеріально-правову й інстанційну диференціації.

Підрозділ 3.1 «Процедурна диференціація цивільного судочинства» присвячено аналізу процедурного змісту цивільного судочинства.

З аналізу наукових позицій стосовно понять «вид цивільного судочинства» і «вид провадження» («провадження») визначено, що майже всі вчені вкладають у них одну й ту саму сутність – встановлений цивільним процесуальним законодавством порядок розгляду й вирішення судом певного виду цивільних справ. У процесуальному законодавстві термін «провадження» набув універсального значення, оскільки позначає процесуальні категорії, що мають різну сутність: власне види проваджень, стадії цивільного судочинства та цивільне судочинство. Аргументовано з позицій

лінгвістики недоцільність широкого використання терміна «провадження». Констатовано, що цей термін не відповідає вимогам юридичної техніки до юридичних термінів. Запропоновано звести його обсяг у контексті цивільного судочинства виключно до традиційних видів проваджень. Доведено, що провадження є різновидом процедур, що сформувалися під впливом правової традиції. Заперечено висловлену в літературі думку про те, що в наказному провадженні не здійснюється правосуддя, оскільки вся процесуальна діяльність суду за належних умов є правосуддям. Проаналізовано різні запропоновані науковцями класифікації проваджень і процедур.

Обґрунтовано, що виокремлення в межах процедурної диференціації цивільного судочинства нових процедур має здійснюватися лише тоді, коли судова влада буде в установленому порядку наділена новою функцією, що не може бути ефективно реалізована в межах наявних проваджень і процедур. У дисертації запропоновано декількарівневу диференціацію процедур у цивільному судочинстві з особливим критерієм поділу на кожному її рівні.

У *підрозділі 3.2 «Матеріально-правова диференціація цивільного судочинства»* розглянуто вплив на цивільне судочинство особливостей розгляду окремих категорій цивільних справ.

Констатовано, що цивільна справа виникає лише в разі передачі особою спору про право або безспірного правового питання на вирішення суду за встановленою законодавством процедурою та існує лише в межах її розгляду судом. Встановлено, що не кожна класифікація судових справ є виділенням саме їх категорій, а тому вид справ є ширшим поняттям за категорію справи. Для практичного застосування найпридатнішою є розгорнута багаторівнева класифікація цивільних справ, кожен рівень якої є окремим їх поділом з притаманним йому критерієм. Така класифікація втілена в затвердженому Державною судовою адміністрацією України Загальному класифікаторі спеціалізацій суддів та категорій справ. Зважаючи на те, що передбачені цим Класифікатором та ЦПК України категорії цивільних справ не синхронізовані, запропоновано узгодити їх між собою.

Обґрунтовано сутність і зміст матеріально-правової диференціації цивільного судочинства та її співвідношення з процедурною диференціацією. Зазначено, що на рівні матеріально-правової диференціації слід виокремлювати окремі неструктуровані порядки судочинства в окремих категоріях цивільних справ, закріплення яких у процесуальному законодавстві обумовлено особливостями відповідного предмета судового розгляду та суб'єктивними факторами.

З'ясовано, що процесуальні особливості розгляду окремих категорій цивільних справ закріплено в спеціальних процесуальних нормах, які за характером взаємодії із загальними процесуальними нормами поділяють на такі, що виключають, конкретизують чи доповнюють загальні процесуальні норми. Нормативне визначення особливостей розгляду окремих видів цивільних справ може бути системним і несистемним (одиничним). Останнє не впливає на матеріально-правову диференціацію судочинства. Проаналізовано розміщення в ЦПК України спеціальних норм щодо особливостей розгляду окремих категорій цивільних справ.

У підрозділі 3.3 «Інстанційна диференціація цивільного судочинства» розглянуто стадійність цивільного судочинства, що впливає з його діяльнісної сутності та обумовлюється насамперед інстанційністю судової системи України.

Установлені чинники, на підставі яких виокремлюють стадії цивільного судочинства: тлумачення системи перегляду судових рішень, тлумачення складових стадій, віднесення до стадій виконання судових рішень. Термін «стадія» в ЦПК України позначає різнорівневі процесуальні явища. Заперечено ототожнення понять «стадія» та «провадження», оскільки вони мають різну сутність. Доведено, що критерієм поділу цивільного судочинства на стадії є мета діяльності відповідних інстанцій.

З'ясовано сутність перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами саме як стадії цивільного судочинства, а також обґрунтовано, що інстанційна диференціація цивільного судочинства передбачає, зокрема, виконання судового рішення, що є його завершальною стадією, інстанцією якої є органи (особи), які виконують судові рішення. Запропоновано віднести до законодавства про цивільне судочинство закони України, що визначають виконання судових рішень. Визначено загальну стадійність цивільного судочинства й зауважено, що перехід судочинства з однієї стадії в іншу здійснюється лише на підставі вчинення різними суб'єктами певних юридичних дій відповідно до встановлених законом умов. Також доведено стадійність допоміжних процедур.

Висвітлено поділ кожної стадії на послідовні етапи процесуальної діяльності, якими, за загальним правилом, є відкриття провадження у справі, підготовка справи до розгляду та безпосередньо судовий розгляд. Акцентовано на особливостях етапності касаційного перегляду та наказного провадження. Встановлено, що зміст відповідних етапів утворюють процесуальні дії, що можуть бути згруповані в підетапи. Визначено, що етапність стадій цивільного судочинства характеризує не вертикальну (інстанційну) диференціацію цивільного судочинства, а поступальну лінійну діяльність з розгляду справи в одній інстанції. Тому поділ стадій судочинства на етапи за своєю суттю є не вертикальним, а горизонтальним.

Розділ четвертий «Диференціація позовного провадження» охоплює 4 підрозділи, у яких висвітлено сутність позовного провадження, його види, кореляцію спеціалізації судів і диференціації позовного провадження, а також проаналізовано його матеріально-правову диференціацію.

Підрозділ 4.1 «Позовне провадження як основа диференціації цивільного судочинства» присвячено визначенню властивостей цього провадження.

Позовне провадження є іманентним й основним провадженням цивільного судочинства та залишається його базовою процедурою, що зумовлює його основну сутність і спрямованість. Проаналізовано основні концепції тлумачення позовного провадження в цивільному судочинстві. Окреслено ознаки позовного провадження, сформульовано його дефініцію.

Обґрунтовано неможливість розгляду в порядку позовного провадження справ про встановлення правового статусу фізичної особи. З'ясовано сутність спору про право. Додатково доведено доцільність застосування обмеженої процесуальної аналогії. Аргументовано, що правила позовного провадження є загальними під час розгляду справ у непозовних провадженнях й особливих процедурах.

З огляду на те, що формально позовне провадження наразі притаманно діяльності судів усіх інстанцій, його визнано основою і процедурної, й інстанційної диференціації цивільного судочинства. Проаналізовано заочний розгляд справи та сформульовано висновок, що воно є не видом позовного провадження, а його єдиною субсидіарною процедурою під час розгляду справи по суті.

У підрозділі 4.2 *«Видова диференціація позовного провадження»* розглянуто види позовного провадження: загальне, що втілює загальну модель судочинства у справах позовного характеру, і спрощене, що вирізняється усіченістю процедури. Здійснено їх порівняльний аналіз.

Встановлено, що відповідно до ЦПК України в загальному позовному провадженні цивільні справи розглядає лише суд першої інстанції, водночас усі судові інстанції розглядають (переглядають) справи в порядку спрощеного позовного провадження, за певними винятками й доповненнями. Правила спрощеного позовного провадження є загальними для деяких особливих процедур, а також допоміжної процедури відновлення втраченого судового провадження. Такий підхід визнано методологічно неправильним, адже спрощене позовне провадження апріорі є винятком із загального, а тому його не слід визнавати загальним для інших процедур цивільного судочинства.

Доведено, що перелік цивільних справ спрощеного позовного провадження повинен бути виключним, а також обґрунтовано критерії їх визначення. За результатами порівняння процедур вирішення малозначних справ у цивільному судочинстві України та деяких інших країн, а також рівня середньої заробітної плати у відповідних країнах запропоновано залишити лише менший з установлених у чинній редакції ЦПК України лімітів ціни позову в справах спрощеного позовного провадження (100 прожиткових мінімумів на працездатну особу). Сформульовано авторський концепт виключного переліку справ спрощеного позовного провадження.

Запропоновано скасувати передбачену в чинному ЦПК України альтернативність спрощеного й загального позовного провадження, а також спрощеного позовного та наказного проваджень, встановивши їх безальтернативність щодо розгляду й вирішення справ, які відповідають певним критеріям.

Розглянуто особливості усного й письмового розгляду цивільних справ. Обґрунтовано, що письмове провадження є не видом позовного провадження, а формою розгляду й вирішення цивільних справ судами всіх інстанцій без виклику учасників справи та без проведення судового засідання за наявними в суду матеріалами. Аргументовано можливість розгляду в спрощеному позовному провадженні зустрічного позову, якщо його вимоги відповідатимуть критеріям справ спрощеного провадження. Для підвищення ефективності розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження запропоновано зменшити ставки судового збору, наділити суд повноваженнями здійснювати судове керівництво, а також запровадити уніфіковані бланки заяв по суті справи.

Підрозділ 4.3 *«Взаємозв'язок спеціалізації судів і диференціації позовного провадження»* присвячено проблемам спеціалізації судової діяльності в межах позовного провадження.

Встановлено, що спеціалізація у сфері судоустрою та судочинства, зокрема й цивільного, є правовим принципом, реалізація якого спрямована на забезпечення

доступності й ефективності правосуддя. Розглянуто види (форми) спеціалізації: інституційну (спеціалізація судів і суддів) та процесуальну (спеціалізація судових процедур). З'ясовано, що інституційна спеціалізація не завжди приводить до утворення підсистеми спеціалізованих судів, оскільки навіть у межах однієї юрисдикції можуть створювати спеціалізовані суди, представлені тільки одним судовим органом. Процесуальна спеціалізація пов'язана з диференціацією судочинства, що передбачає виокремлення як видів судочинства, так і процедур у межах одного виду судочинства. Доведено, що спеціалізація є одним із перспективних інтенсивних напрямів підвищення ефективності позовного провадження.

Констатовано, що між інституційною та процесуальною спеціалізацією немає безпосередньої залежності. Зовнішня спеціалізація судів, як правило, супроводжується процесуальною спеціалізацією. Внутрішня ж інституційна спеціалізація здебільшого не обумовлює процедурну диференціацію судочинства. За результатами аналізу судоустрою та процесуального законодавства Німеччини та Франції сформульовано висновок про те, що зовнішня інституційна спеціалізація судів у цих країнах супроводжується диференціацією позовного провадження. За процесуальної спеціалізації позовного провадження процедурні особливості розгляду окремих категорій цивільних справ можуть конструюватися як винятки із загального порядку чи доповнення до нього або як детально регламентована спеціальна процедура, що передбачає застосування лише окремих правил загального позовного провадження.

Проаналізувавши різні наукові позиції з приводу доцільності зовнішньої інституційної спеціалізації в Україні під час розгляду справ позовного провадження, а також з огляду на значну завантаженість суддів місцевих судів, обґрунтовано доцільність запровадження спеціалізації суддів у тих судах, які мають достатню кількість суддів. Доведено, що єдиним виваженим критерієм запровадження зазначеної спеціалізації слід визнати категорії цивільних справ відповідно до Загального класифікатора спеціалізацій суддів і категорій справ.

У підрозділі 4.4 *«Матеріально-правова диференціація позовного провадження»* здійснено аналіз особливостей розгляду окремих категорій справ позовного провадження.

Процесуальні норми, які регламентують позовне провадження, на рівні галузі цивільного процесуального права є спеціальними. Проте на рівні інституту позовного провадження спеціальними нормами будуть ті, що визначають особливості розгляду окремих категорій цивільних справ, а загальними – ті, що регламентують загальний порядок позовного провадження.

Проаналізовано підходи до подолання проблеми закріплення спеціальних процесуальних норм в актах матеріального законодавства та підтримано підхід про «подвійну прописку» таких норм. Такий підхід дає змогу теоретично обґрунтувати їх сутність і передбачає збереження status quo їх законодавчого закріплення. Запропоновано визнати й законодавчо закріпити «м'який» примат ЦПК України.

Оскільки в чинному ЦПК України й інших актах законодавства про цивільне судочинство норми про особливості розгляду в порядку позовного провадження окремих категорій цивільних справ розосереджено в розділах I і III ЦПК України, запропоновано їх компактно закріпити в главі 12 розділу III ЦПК України. Сформульовано концепт структури такої глави.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання важливої наукової проблеми формування та верифікації концепції диференціації цивільного судочинства. Здійснене дослідження надало можливість встановити його зміст, підстави, межі, види (рівні), структуру цивільного судочинства, визначити окремі прогалини й тенденції розвитку цивільного процесуального регулювання, а також запропонувати уточнене бачення деяких категорій цивільного процесуального права.

Важливими результатами дослідження стали такі висновки.

1. Теорії судового права і загального юридичного процесу є теоретичними абстракціями, що дають змогу краще пізнати близькі за своєю суттю реальні динамічні правові явища та їх законодавче регулювання. Подальше їх наукове розроблення слід здійснювати не через взаємне заперечення, а шляхом інтеграції переконливих, науково виважених і практично виправданих конструкцій кожної з них, заперечивши їх надмірно теоретичні та суперечливі положення. Загальноправовим і таким, що поширюється на всі галузі права, слід визнати заснований на теорії юридичного процесу підхід, за яким встановлена законодавством сукупність юридичних процедур (як процесуальних, так і матеріально-правових), яким притаманна єдність правового регулювання та які об'єднані спільною метою (завданням), під впливом правової традиції стає складним явищем вищого порядку – певним видом юридичного процесу.

2. Терміном цивілістичне судочинство необхідно позначати інтегральну теоретичну категорію, що засвідчує сутнісну єдність усіх некримінальних судових процесів (цивільного, господарського та адміністративного судочинства) і використовується для наукового обґрунтування штучності плюралізму цивільної юрисдикції та доцільності подальшої уніфікації зазначених видів судочинства й відповідного процесуального законодавства.

3. Цивільний процес є багатогранним правовим терміном, доктринальні традиції застосування якого вказують на такі його значення (аспекти), що взаємно доповнюють одне одного, відображаючи складну сутність відповідного поняття:

а) як синонім цивільного судочинства: діяльність суду та учасників судового процесу з розгляду й вирішення цивільних справ; цивільні процесуальні правовідносини, урегульовані цивільним процесуальним законодавством, що виникають, змінюються та припиняються внаслідок дій відповідних суб'єктів; встановлений цивільним процесуальним законодавством порядок судового розгляду й вирішення цивільних справ;

б) як синонім провадження – перебіг розгляду та вирішення судом конкретної цивільної справи;

в) як синонім цивільного процесуального права: галузь права, що регулює цивільні процесуальні правовідносини; галузь юридичної науки, що досліджує цивільне судочинство, а також теоретичні та практичні проблеми його правового регулювання; навчальна дисципліна, предметом якої є цивільне судочинство й цивільне процесуальне право.

4. Онтологічна сутність цивільного судочинства полягає в процесуальних діях, якими є активні (власне дії та рішення) і пасивні (бездіяльність) вчинки суб'єктів цивільних процесуальних відносин, що залежать від їхньої волі, пов'язані з реалізацією їх цивільного процесуального статусу, обумовлюють виникнення, зміну чи припинення цивільних процесуальних правовідносин і вчиняються відповідно до встановленої процесуальним законодавством процедури. Складна сутність цивільного судочинства обумовлює його диференціацію.

5. Здійснення правосуддя в цивільних справах є єдиним призначенням, а не функцією судової влади в Україні. Ознаками правосуддя в цивільних справах є такі: а) це діяльність з розгляду та вирішення справ, віднесених до цивільної юрисдикції; б) його здійснює незалежний, неупереджений (безсторонній) і встановлений законом суд; в) утілює правильне та справедливе правозастосування; г) поширюється на всі цивільні справи, які вирішують суди; д) його здійснюють у встановленому законом порядку цивільного судочинства; е) відображається в судових рішеннях, які набрали законної сили. Дійсна діяльність суду є правосуддям лише у разі, якщо вона відповідає всім переліченим ознакам.

Правосуддя в цивільних справах – це законні та справедливі розгляд і вирішення незалежним, неупередженим й установленим законом судом у передбаченому цивільним процесуальним законодавством порядку цивільного судочинства справ, віднесених до цивільної юрисдикції, що відображається в судових рішеннях.

6. Система функцій судової влади є багаторівневою та визначається тим, що судова влада має різні напрями впливу на суспільні відносини. На найвищому рівні функції судової влади поділяють за сферою впливу на загальні та спеціальні. Загальні функції судової влади є тими напрямками її впливу, які характеризують таку владу загалом і здійснюються в усіх видах судочинства (виховна, превентивна, правозастосовна, правотворча тощо). Спеціальні функції судової влади визначають особливості її реалізації під час здійснення правосуддя в цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних та інших справах. Спеціальними функціями судової влади в цивільному судочинстві в Україні є: а) вирішення індивідуальних юридичних спорів; б) звернення до примусового виконання безспірних грошових вимог; в) підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів; г) забезпечення виконавчого провадження; д) судовий контроль за виконавчим провадженням; е) судовий контроль за альтернативним вирішенням спорів; ж) екзекватура рішень іноземних судів й органів альтернативного вирішення спорів. Множинність спеціальних функцій судової влади в цивільному судочинстві є функціональною передумовою його диференціації, адже кожен таку функцію судової влади реалізують суди за особливою процедурою (процедурами), що визначені загальними й спеціальними правилами, встановленими цивільним процесуальним законодавством.

7. Диференціацію цивільного судочинства слід тлумачити як:

а) тенденцію його розвитку, що виражає можливість і здатність системи судочинства до відповідного структурного поділу. В такому аспекті диференціація виявляється в процесуальній науці під час пошуку структурних і функціональних способів оптимізації цивільного судочинства;

б) процес його розвитку, що виявляється у формуванні та закріпленні в процесуальному законодавстві нових процедур (проваджень) чи поділу наявних. Цей аспект вказує на законотворчу роботу з удосконалення цивільного процесуального законодавства;

в) його закономірність, що полягає в поділі цивільного судочинства на окремі елементи та їх групи, які на певний проміжок часу утворюють його структуровану систему. У такому контексті диференціація цивільного судочинства має значення насамперед для застосування норм процесуального права, тобто для судової практики, не втрачаючи властивості предмета наукового дослідження.

Диференціація цивільного судочинства завжди пов'язана із запровадженням варіативності наявної процедури або появою нової процедури, що підпорядкована загальним правилам і має особливості її здійснення.

8. Провадження за тривалий час використання стало усталеним терміном і невід'ємною частиною понятійно-термінологічного апарату актів процесуального законодавства України та процесуальної доктрини, що охоплює різні за своєю суттю процесуальні поняття: судовий розгляд, види проваджень, стадії судочинства, етапи окремих стадій, судову справу, примусове виконання судових рішень та рішень інших органів, а також судочинство загалом. Запропоновано звести обсяг поняття «провадження» виключно до позовного, наказного й окремого проваджень, що є його видами. У всіх інших словосполученнях зі словом «провадження» в актах законодавства його слід або взагалі виключити, якщо це можливо без зміни суті, або замінити належними відповідниками, зокрема: «судочинство», «розгляд», «перегляд», «справа» тощо.

9. Диференціація цивільного судочинства (як закономірність), що передбачає поділ його процедур, виокремлені види яких володіють як загальними, так і спеціальними властивостями, що засвідчує незмінність критерію поділу, є розгорнутою (багаторівневою) і здійснюється за горизонталлю (процедурна й матеріально-правова) та за вертикаллю (інстанційна). Така диференціація цивільного судочинства загалом визначає його складну матричну структуру. Призначення диференціації цивільного судочинства полягає у створенні передумов для ефективної реалізації загального завдання цивільного судочинства та функцій судової влади, забезпеченні економії процесуальних засобів і раціоналізації розгляду конкретних цивільних справ, сприянні мирному врегулюванню спорів приватноправового характеру.

10. Процедурна диференціація цивільного судочинства полягає в поділі процедур цивільного судочинства залежно від їх призначення (спрямування) на: а) основні – спрямовані на вирішення справи по суті; б) допоміжні – спрямовані на вирішення окремих процесуальних питань, пов'язаних із перебігом справи, а також вирішенням заяв із процесуальних питань.

11. Основні процедури цивільного судочинства за критерієм спеціальної функції судової влади, що втілені в предметі судового розгляду, поділяють на: а) провадження (позовне, наказне, окреме), призначення яких полягає у вирішенні вимог матеріально-правового характеру; б) особливі процедури, предметом

розгляду яких є інші вимоги (не матеріально-правового характеру), до яких належать вирішення окремих процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб); оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця; оскарження рішення третейського суду, оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу; визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню; визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню; визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів.

Основні процедури за різними критеріями можуть бути диференційовано на окремі види (наприклад, позовне провадження за змістом поділяють на загальне та спрощене). У межах кожної основної процедури може бути виокремлено субсидіарні процедури, що спрямовані на вирішення справи по суті, але не мають самостійного характеру, їх застосовують лише за певних умов, встановлених процесуальним законодавством і пов'язаних із процесуальною поведінкою учасників справи, вирізняються особливим порядком здійснення та не охоплюють увесь перебіг судочинства на певній стадії (наприклад, заочний розгляд справи, врегулювання спору за участю судді).

12. Допоміжні процедури, залежно від норм, у яких вони закріплені (загальними чи спеціальними), поділяють на: а) загальні – застосовують під час розгляду справ будь-якого виду на всіх стадіях цивільного судочинства (наприклад, відвід судді); б) спеціальні – застосовують тільки в межах певного виду (кількох видів) провадження (особливої процедури) або однієї чи кількох стадій цивільного судочинства (наприклад, забезпечення позову).

13. Кожен вид основних процедур може бути диференційований за особливостями розгляду окремих категорій цивільних справ, що можуть стосуватися: підсудності, складу учасників справи та їх процесуального статусу, процесуальних строків, судових витрат, предмета й підстави позову чи іншої вимоги, забезпечення позову, забезпечення доказів, предмета доказування, здійснення доказування, змісту судового рішення та порядку його виконання. Така диференціація цивільного судочинства, яку запропоновано називати матеріально-правовою, частково поглиблює процедурну диференціацію. Матеріально-правова диференціація є основою структури окремого провадження.

14. Інстанційна диференціація цивільного судочинства полягає в його поділі на стадії, що є структурно й темпорально відокремленими його частинами, зміст яких становить процесуальна діяльність суб'єктів судового процесу, спрямована на досягнення мети відповідної інстанції – суду чи органу (особи), який (яка) здійснює примусове виконання рішень. Зважаючи на непослідовність використання в ЦПК України терміна «стадія», що полягає в позначенні не лише власне стадії, а й етапів, періодів різних динамічних процесуальних явищ (стадія провадження, стадія підготовчого провадження, стадія відкриття провадження у справі тощо),

запропоновано закріпити в законодавстві чіткий перелік стадій цивільного судочинства й відмовитися від розширеного тлумачення його змісту. Стадіями цивільного судочинства є: а) розгляд справи – здійснює суд першої інстанції з метою вирішення справи по суті; б) апеляційний перегляд – здійснює апеляційний суд з метою перевірки законності й обґрунтованості судового рішення першої інстанції; в) касаційний перегляд – здійснює касаційний суд з метою перевірки законності судового рішення (судових рішень) нижчих інстанцій; г) перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами – здійснює встановлений процесуальним законодавством суд з метою перевірки законності й обґрунтованості судового рішення з огляду на обставину (нововиявлену або виключну), про наявність якої стало відомо після ухвалення судового рішення; д) виконання судового рішення – проводять органи й особи, які здійснюють примусове виконання рішень, з метою забезпечення фактичного виконання судового рішення.

15.3 метою недопущення процесуальних зловживань і дотримання вимог цивільного процесуального законодавства щодо складу суду слід передбачити, що не підлягають розгляду в порядку позовного провадження справи, які стосуються встановлення особливого правового статусу фізичної особи (зазначені у п. 1, 3, 4, 9, 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України), тому подання позовної заяви з такими вимогами має бути підставою для відмови у відкритті провадження у справі, а якщо провадження було помилково відкрите – для закриття провадження у справі.

16. Позовне провадження – це традиційна й детально урегульована процесуальним законодавством структурно складна процедура, призначена для вирішення цивільних справ, предметом яких є спір матеріально-правового характеру, під час здійснення якої виявляються всі принципи цивільного процесу, правила якої є загальними для інших видів проваджень й особливих процедур цивільного судочинства. Справи позовного провадження ґрунтуються на спорах про право, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, тобто відповідають ознакам, зазначеним у ч. 1 ст. 19 ЦПК України, за винятком справ, що вирішують в окремому провадженні та за особливими процедурами цивільного судочинства, а також вимог, що не підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства.

17. Заочне провадження не є видом позовного провадження, адже не охоплює повного перебігу розгляду цивільної справи судом першої інстанції. Утілена в цивільному процесуальному законодавстві України модель заочного провадження є ускладненою субсидіарною процедурою позовного провадження, що суперечить ідеї спрощення судочинства, яка лежала в основі його запровадження, тому запропоновано виключити перегляд заочного рішення судом, який його ухвалив, і встановити, що таке рішення підлягає апеляційному перегляду на загальних підставах.

18. Спрощене позовне провадження внаслідок того, що воно є винятком із загальних правил (загального позовного провадження), не повинно визнаватися загальним порядком (правилами) для інших процедур цивільного судочинства, зокрема, для перегляду судових рішень.

19. ЦПК України та практика Верховного Суду об'єктивують самостійну матричну процедуру, за якою цей суд перевіряє законність судових рішень у цивільних

справах і яка за своєю сутністю не збігається ні зі спрощеним, ні із загальним позовним провадженням, що призначені для розгляду та вирішення справи судом першої інстанції. Унаслідок цього недоцільно поширювати на процесуальну діяльність касаційного суду правила будь-якого виду позовного провадження.

20. ЦПК України містить формальну колізію щодо мети спрощеного позовного провадження, адже законодавець декларує, що для справ спрощеного позовного провадження пріоритетним є їх швидке вирішення (п. 4 ч. 4 ст. 19), й одночасно встановлює, що в такому порядку може бути розглянуто будь-яку справу, віднесену до юрисдикції суду, за певними винятками (ч. 2 ст. 274). І хоча така колізія не впливає на правозастосування, для її усунення запропоновано виключити з ЦПК України вказівку про пріоритетність швидкого вирішення справ у порядку спрощеного провадження.

21. Спрощене позовне провадження за чинним ЦПК України є видом позовного провадження, у порядку якого за усіченою процедурою з викликом чи без виклику учасників справи суди першої інстанції за власною ініціативою або за клопотанням позивача розглядають і вирішують переважно на підставі письмових доказів малозначні та/або нескладні спори, перелік яких є невичерпним за деякими винятками, а суди апеляційної та касаційної інстанцій переглядають судові рішення в усіх категоріях цивільних справах. Однак, з огляду на його онтологічну сутність, спрощене провадження слід визнати безальтернативним видом позовного провадження з простою та доступною процедурою, за якою суди першої інстанції швидко розглядають та вирішують виключний перелік малозначних і нескладних спорів на підставі поданих учасниками справи письмових доказів як з викликом, так і без виклику сторін за активного процесуального сприяння з боку суду.

22. Зважаючи на стан правової культури українського суспільства та низький рівень його довіри до судів, слід встановити виключний перелік категорій справ спрощеного позовного провадження (аналогічно до переліку справ наказного провадження), що не міститиме оціночних понять («малозначність», «незначність», «невелика ціна»), до якого, з огляду на судову практику, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи та світовий досвід, запропоновано віднести справи за позовами: 1) ціна яких не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, за певними винятками; 2) про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані зі встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства); 3) про розірвання шлюбу; 4) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого немає заборгованості зі сплати аліментів і якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; 5) про стягнення шкоди, завданої дорожньо-транспортною пригодою, у разі притягнення винної особи до адміністративної відповідальності за постановою суду в справі про адміністративне правопорушення; 6) про стягнення шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у разі притягнення винної особи до кримінальної

відповідальності за вироком суду; 7) про оскарження дій чи бездіяльності нотаріусів; 8) про звернення стягнення на предмет застави, крім іпотеки; 9) у спорах, що виникають із трудових відносин; 10) у спорах, пов'язаних з орендою житла; 11) у спорах, пов'язаних із захистом прав споживачів; 12) за вимогами, за якими може бути видано судовий наказ, у разі скасування відповідного судового наказу, якщо вони не охоплені зазначеними вище категоріями справ.

23. З огляду на принцип справедливості, запропоновано зменшити на третину ставки судового збору в справах, що підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, адже таке провадження передбачає менші, порівняно із загальним позовним провадженням, витрати судом процесуальних засобів і часу, що надасть можливість підвищити доступ до правосуддя в Україні.

24. Визнаючи загалом обґрунтованість наукової позиції про можливість і доцільність застосування процесуальної аналогії, запропоновано визнати її в цивільному процесуальному праві обмеженою, оскільки використання як аналогії закону, так й аналогії права для регулювання процесуальних правовідносин не повинно суперечити закону й призводити до порушення процесуальних прав й інтересів учасників судового процесу та інших осіб.

25. Оскільки загальними правилами під час розгляду справ у порядку окремого провадження та за особливими процедурами є правила позовного провадження, у ст. 19 ЦПК України слід встановити, що справи окремого провадження, оскарження рішень третейських судів, видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, іноземного суду розглядає суд у порядку позовного провадження, з винятками й особливостями, встановленими цим Кодексом.

26. За ознакою порядку та форми здійснення спрощене позовне провадження диференціюють на: письмове – здійснюється без повідомлення (виклику) учасників справи та без проведення судового засідання, тобто в порядку «письмового провадження»; усне – здійснюється з повідомленням (викликом) учасників справи та з проведенням судового засідання.

27. Розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження слід здійснювати лише за одне судове засідання, за винятком випадків, установлених у ч. 4 ст. 279 (відкладення розгляду справи для надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення) та п. 1 ч. 2 ст. 223 ЦПК України (неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про повідомлення про судове засідання). Інші ж підстави для відкладення розгляду справи, окреслені в ч. 2 ст. 223 ЦПК України, у спрощеному позовному провадженні суд або взагалі не повинен застосовувати, або має визнавати підставою для розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

28. Зважаючи на ч. 1 ст. 279 ЦПК України запропоновано всі положення про особливості розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, що закріплені в різних статтях розділів I і III ЦПК України, концентровано закріпити в главі 10 розділу III ЦПК України.

29. Наявні економічні та політичні умови в Україні не обумовлюють актуальність створення спеціалізованих судів у сфері цивільної юрисдикції, тому організаційним засобом підвищення ефективності судочинства слід визнати спеціалізацію суддів місцевих загальних судів щодо розгляду найпитоміших за кількістю категорій справ позовного провадження. Запровадження такої судової спеціалізації та напрацьований спеціалізованими суддями досвід розгляду та вирішення вузького кола справ, в сукупності з постійним підвищенням їх кваліфікації є додатковим засобом забезпечення здійснення правосуддя в цивільних справах.

30. Для зручності правозастосування запропоновано внести зміни до розділу III ЦПК України, виклавши в новій редакції главу 12, зокрема визначити в її статтях особливості позовного провадження в окремих категоріях цивільних справ. Така глава має містити 6 параграфів, кожен з яких буде присвячений особливостям розгляду справ, що виникають відповідно із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових правовідносин, та інших категорій справ. У статтях таких параграфів, відповідно до Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ, слід концентровано закріпити ті особливості розгляду окремих категорій цивільних справ, що закріплені в різних статтях розділів I і III ЦПК України й актах матеріального законодавства. Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави мають бути закріплені в параграфі «Особливості розгляду інших категорій справ».

31. З огляду на наявність окремих правових колізій між процесуальними нормами, закріпленими в ЦПК України, і нормами процесуального характеру, закріпленими в актах матеріального законодавства, слід встановити «м'який примат» ЦПК України, що передбачає визнання цього Кодексу основним актом законодавства України про цивільне судочинство, а також те, що під час подання до Верховної Ради України проекту закону, який передбачає регулювання цивільних процесуальних правовідносин інакше, ніж ЦПК України, відповідний суб'єкт законодавчої ініціативи зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до ЦПК України, який розглядає Верховна Рада України одночасно з первісним законопроектом. Це має стати нормативною основою поступового викорінення зайвих «вкраплень» спеціальних процесуальних норм з актів матеріального законодавства та законодавчо закріпило б «материнський» статус ЦПК України в системі законодавства про цивільне судочинство.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії одноосібні:

1. Бобрик В. І. Теоретичні передумови оптимізації цивілістичного судочинства : монографія. Київ : МП Леся, 2014. 87 с.

2. Бобрик В. І. Диференціація цивільного судочинства: методологія, стан і перспективи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 636 с.

Монографії колективні:

3. Проблеми оптимізації цивільного процесу в Україні: монографія / [І. Е. Берестова, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик та ін.] ; за ред. О. Д. Крупчана. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 180 с.

4. Наказне провадження в цивільному процесі: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 203 с.

5. Теоретико-методологічні засади диференціації та уніфікації в цивільному, господарському й адміністративному судочинстві в Україні: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: Право України, 2013. 172 с.

6. Уніфікація та диференціація загальних положень цивілістичного процесуального законодавства України: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. 192 с.

7. Уніфікація і диференціація процедур цивільного, господарського та адміністративного судочинства: монографія / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 202 с.

8. Бобрик В. І., Савчин Н. М. Процесуально-правова природа судових помилок у цивільному судочинстві України: монографія. Чернівці: Місто, 2017. 180 с.

Статті у наукових виданнях,

включених до Переліку наукових фахових видань України

9. Бобрик В. І. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ за Цивільним процесуальним кодексом України: сьогодення і перспективи. *Приватне право і підприємництво*. 2009. Вип. 8. С. 78–83.

10. Бобрик В. І. Європейське наказне провадження. *Приватне право і підприємництво*. 2013. Вип. 12. С. 176–180.

11. Бобрик В. І. Суд присяжних в цивілістичному процесі України: аргументи за і проти. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 5. С. 15–19.

12. Бобрик В. І. Заходи процесуального примусу: порівняльно-правовий аналіз в різних видах цивілістичного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 16–21.

13. Бобрик В. І. Позовне провадження як основа внутрішньої матеріально-правової диференціації судових процедур у цивільному і господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2014. № 4 (37). С. 83–90.

14. Бобрик В. І. Галузеве матеріально-правове забезпечення цивільного процесуального законодавства. *Митна справа*. 2014. Спец. вип. С. 158–163.

15. Бобрик В. І. Міжнародна уніфікація і гармонізація процесуального права як напрям оптимізації цивільного і господарського судочинства в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 133–140.

16. Бобрик В. І. Письмове провадження як форма оптимізації цивільного і господарського судочинства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. Т. 2. С. 4–7. (Серія «Юриспруденція»).

17. Бобрик В. І. Теоретико-методологічні засади співвідношення змісту понять «вид і порядок судочинства» та «правила проваджень» в цивільному і господарському процесах. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 1. С. 147–151. (Серія «Право»).

18. Бобрик В. І. Теоретико-правові основи процесуальної оптимізації цивілістичного судочинства. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. XIV. 2014. С. 341–346.

19. Бобрик В. І. Роль рішень Конституційного Суду України в оптимізації процесуального регулювання цивільного і господарського судочинства. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 2. С. 215–221. (Серія «Право»).

20. Бобрик В. І. Цивільне процесуальне право – уніфікований правовий регулятор цивільного і господарського судочинства в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-2. Т. 1. С. 127–130. (Серія «Юридичні науки»).

21. Бобрик В. І. Значення мети сучасного цивілістичного процесу для оптимізації цивільного й господарського судочинства в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4 (І). С. 86–93. (Серія «Юридичні науки»).

22. Бобрик В. І. Оптимізація єдності судової практики цивілістичного судочинства як фактор стабільності цивільного обороту. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). Ч. 2. Кн. 2. С. 217–224.

23. Бобрик В. І. Європейське наказне провадження як основа для оптимізації цивілістичного судочинства в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 42–48.

24. Бобрик В. І. Спеціалізація судів та диференціація процесуального законодавства: проблеми оптимізації цивілістичного правосуддя. *Юридична наука*. 2015. № 3. С. 7–13.

25. Бобрик В. І. Оптимізація інституту процесуальних строків у цивільному судочинстві України. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 7–13.

26. Бобрик В. І. Провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування як вид галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного процесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 1. Т. 1. С. 139–142. (Серія «Юридичні науки»).

27. Бобрик В. І. Уніфікація процесуального права в сфері цивільного і господарського судочинства як напрям обмеження дуалізму форм судового захисту приватних прав та інтересів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3-2. Т. 2. С. 21–24. (Серія «Юридичні науки»).

28. Бобрик В. І. Процесуальна оптимізація процедур судового контролю за виконанням рішень судів цивільної та господарської юрисдикцій як заключної стадії цивілістичного процесу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1 (І). С. 38–45. (Серія «Юридичні науки»).

29. Бобрик В. І. Спростення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 4–9.

30. Бобрик В. І. Цивільна юрисдикція через призму частини третьої статті 124 Конституції України. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 52–56.

31. Бобрик В. І. Методологічні підходи до поняття «диференціація» в юридичній науці. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 14–18.

32. Бобрик В. І. Спеціалізація судової діяльності за законодавством України. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 73–77.

*Статті у наукових періодичних виданнях інших держав
і виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз*

33. Бобрик В. И. Унификация цивилистического судопроизводства в Украине: предпосылки и понятие. *Право и политика*. 2012. № 2. С. 143–150.

34. Бобрик В. И. Использование деятельностного подхода при исследовании проблем оптимизации цивилистического судопроизводства. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2014. № 11–12. Р. 274–276.

35. Бобрик В. История становления дуализма гражданской юрисдикции и тенденции унификации задач гражданского и хозяйственного судопроизводства в Украине. *Право и закон*. 2013. № 2 (2). С. 157–161.

36. Бобрик В. И. Судебная защита нарушенного права как цель цивилистического судопроизводства и вектор его оптимизации. *International Scientific Journal Euro-American Scientific Cooperation*. 2014. Vol. 7. Р. 10–14.

37. Бобрик В. Международные приоритеты оптимизации гражданского судопроизводства в Украине. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6 (10). С. 114–116.

38. Бобрик В. Перспективи впровадження процедури спрощеного розгляду в цивільному та господарському процесах України як спосіб їх оптимізації. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. Svazek 1. Vydání 6. Р. 563–568.

39. Bobryk V., Makhinchuk V., Chernenko O., Reznik H. The concept and attributes of justice in civil cases under the procedural law of Ukraine. *Asia Life Sciences Supplement (Scopus)*. 2020. Vol. 22 (1). Р. 113–131.

40. Bobryk V., Bychkova S., Briukhovetska M., Makhinchuk V., Panova L. Mediation and Mediation in Bioethics in Medical Sphere. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (Scopus)*. 2020. Vol. 23. Issue 3. URL: <https://www.abacademies.org/journals/month-june-year-2020-vol-23-issue-3-journal-jleri-past-issue.html>

*Опубліковані праці,
які додатково відображають наукові результати дисертації:*

– публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

41. Бобрик В. І. Проблеми набрання чинності судовим наказом у цивільному процесі. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в*

Україні : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Острог, 30–31 трав. 2008 р.). Острог : Острозька академія, 2008. С. 141–145.

42. Бобрик В. І. Поняття «спір про право» в наказному провадженні. *Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України* : зб. доп. та тез повідомл. учасників цив.-прав. секції Всеукр. наук.-практ. конф. (Донецьк, 14 листоп. 2008 р.) / [редкол.: С. Г. Кузьменко, О. І. Антонюк]. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. С. 66–70.

43. Бобрик В. І. Судова юрисдикція (підвідомчість) справ за участю Антимонопольного комітету України. *Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 листоп. 2008 р.). Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2009. С. 285–291.

44. Бобрик В. І. До питання про концепцію правового регулювання господарського судочинства. *Методологія приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 трав. 2009 р.). Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2009. С. 140–144.

45. Бобрик В. І. Щодо доцільності уніфікації законодавства про цивільне, господарське та адміністративне судочинство. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (Київ, 23 квіт. 2010 р.). Київ, 2010. Ч. 2. С. 304–305.

46. Бобрик В. І., Рязанцева Н. О. До проблеми визначення поняття «оптимізація судочинства». *Актуальні питання реформування правової системи України* : зб. наук. ст. за матеріалами VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 4–5 черв. 2010 р.). Луцьк : Волин. обл. друк., 2010. С. 336–338.

47. Бобрик В. І. Оптимізація та уніфікація строків апеляційного оскарження в цивільному, господарському і адміністративному процесах. *Дев'яті осінні юридичні читання* : зб. тез Міжнар. наук. конф. (Хмельницький, 12–13 листоп. 2010 р.) : у 4 ч. Хмельницький : Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2010. Ч. 3 : Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес. С. 305–307.

48. Бобрик В. І. Форми захисту корпоративного права. *Охорона корпоративних прав* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Івано-Франківськ, 1–2 жовт. 2010 р.). Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2011. С. 7–11.

49. Бобрик В. І. Уніфікація цивільного, господарського і адміністративного судочинства як загальний напрямок оптимізації судочинства в Україні. *Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи* : зб. наук. пр. круглого столу (Залізний Порт, 28–29 трав. 2010 р.). Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2010. С. 8–10.

50. Бобрик В. І. Взаємозв'язок спеціалізації судів та диференціації процесуального законодавства в Україні. *Становлення господарської юрисдикції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 24–26 трав. 2011 р.). Одеса : Астропринт, 2011. С. 439–442.

51. Бобрик В. І. Деякі аспекти виконання судових рішень про зобов'язання боржника відновити порушене право стягувача. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. за результатами II наук.-практ. конф. (Хмельницький, 4 берез. 2011 р.). Хмельницький : Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2011. С. 264–268.

52. Бобрик В. І. Єдність та відмінність судового контролю за виконанням судових рішень в цивільних, господарських і адміністративних справах. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. за результатами III Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 14–15 черв. 2012 р.). Хмельницький : Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2012. С. 308–318.

53. Бобрик В. І. Процесуальні строки в цивілістичному процесі. *Актуальні правові та організаційні проблеми публічного управління та судочинства* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 12–13 квіт. 2013 р.) : у 2 ч. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2013. Ч. 2 : Вплив вимог Європейської конвенції з прав людини на вітчизняне судочинство в адміністративних, цивільних і господарських справах. Актуальні проблеми здійснення адміністративного, цивільного та господарського судочинства. С. 32–45.

54. Бобрик В. І., Бичкова С. С. Законна сила судового рішення та віндикація: пошук справедливості. *Правовий порядок у підприємницьких відносинах: засоби забезпечення* : зб. матеріалів круглого столу. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2014. С. 42–46.

55. Бобрик В. Цивільні процесуальні засоби протидії використанню підробленого виконавчого листа. *Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 верес. 2014 р.). Київ : Дакор, 2014. С. 41–44.

56. Бобрик В. І. Теоретичні засади реалізації в цивілістичному судочинстві України спрощеного провадження як шлях до його оптимізації. *Людина і закон: публічно-правовий вимір* : матеріали наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 7–8 листоп. 2014 р.) : у 2 ч. Дніпропетровськ : Прав. світ, 2014. Ч. 1. С. 50–53.

57. Бобрик В. І. Методологічні засади дослідження питань оптимізації цивілістичного судочинства. *Права та обов'язки людини у сучасному світі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14–15 листоп. 2014 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2014. Ч. 1. С. 90–92.

58. Бобрик В. І. Специализация судов в Украине и её влияние на судоустройство и процессуальное законодательство. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов* : Междунар. науч.-практ. конф. (Кишинев, 7–8 нояб. 2014 г.) : в 2 ч. Кишинев, 2014. Ч. 1. С. 71–73.

59. Бобрик В. І. Колегіальний розгляд справ судом першої інстанції в господарському та адміністративному судочинстві. *Держава і право: проблеми*

становлення і стратегія розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 14–15 листоп. 2014 р.). Ужгород : Брежа Е. А., 2014. С. 100–101.

60. Бобрик В. І. Оптимізація цивільного судочинства в напрямку спрощення судових процедур: особливості наказного провадження в Україні та країнах СНД. *Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 листоп. 2014 р.): у 2 ч. Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2014. Ч. І. С. 55–57.

61. Бобрик В. І. Перспективи імплементації європейських стандартів отправления правосудия по гражданским делам в законодательство Украины. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 21–22 листоп. 2014 р.). Харків : Асоц. аспірантів-юристів, 2014. С. 75–77.

62. Бобрик В. І. Уніфікація цивільного та господарського судочинства як передумова обмеження дуалізму цивільної юрисдикції. *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 28–29 листоп. 2014 р.): у 2 ч. Львів : Центр правничих ініціатив, 2014. Ч. 1. С. 64–67.

63. Бобрик В. І. Цивільне та господарське судочинство: проблема уніфікації судових процедур. *Наукова дискусія: питання юриспруденції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Тернопіль, 27 листоп. 2014 р.). Тернопіль, 2014. С. 32–36.

64. Бобрик В. І. Ліквідація спору як основна функція цивілістичного судочинства та критерій уніфікації судових процедур. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 груд. 2014 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2014. Ч. І. С. 62–65.

65. Бобрик В. І. Оптимізація процесуальної доступності цивільного правосуддя. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 12–13 груд. 2014 р.): у 2 ч. Херсон : Гельветика, 2014. Ч. І. С. 62–65.

66. Бобрик В. І. Оптимізація своєчасності розгляду і вирішення справ в порядку цивільного судочинства. *Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 груд. 2014 р.). Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2014. С. 70–72.

67. Бобрик В. І. Інститут заочного розгляду в цивільному процесі України та країн СНД: уніфікація процесуального регулювання. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19–20 груд. 2014 р.). Харків : Асоц. аспірантів-юристів, 2014. С. 53–55.

68. Бобрик В. І. Теоретичні основи уніфікації процесуального регулювання цивілістичного правосуддя. *Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26–27 груд. 2014 р.): у 2 ч. Львів : Центр правничих ініціатив, 2014. Ч. 1. С. 79–81.

69. Бобрик В. І. Матеріально-правові передумови уніфікації цивілістичного судочинства в Україні. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26–27 груд. 2014 р.). Запоріжжя : Істина, 2014. С. 43–45.

70. Бобрик В. І. Концептуальні засади уніфікації цивільної та господарської процесуальних форм. *Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина та практика* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. (Київ, 11 груд. 2014 р.). Київ, 2014. С. 73–76.

71. Бобрик В. І. Вплив гармонізації процесуального права на вдосконалення цивілістичного судочинства в Україні. *Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 30–31 січ. 2015 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2015. С. 32–35.

72. Бобрик В. І. Загальнопозовне провадження та спеціальні процедури позовної форми цивільного і господарського судочинства. *Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 30–31 січ. 2015 р.). Кривий Ріг : Криворіз. нац. ун-т, 2015. С. 52–55.

73. Бобрик В. І. Розуміння змісту мети сучасного цивілістичного судочинства як основа його оптимізації. *Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 6–7 лют. 2015 р.). Дніпропетровськ : Прав. світ, 2015. С. 19–22.

74. Бобрик В. І. Роль цивільного процесуального права як уніфікованого правового регулятора здійснення правосуддя в цивільних і господарських справах. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 30–31 січ. 2015 р.). Львів : Центр правничих ініціатив, 2015. С. 38–40.

75. Бобрик В. І. Питання інтеграції матеріально-правових норм процесуального характеру в цивільне процесуальне законодавство. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 6–7 лют. 2015 р.). Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2015. С. 90–93.

76. Бобрик В. І. Деякі аспекти удосконалення механізму обчислення процесуальних строків в цивілістичному судочинстві. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 лют. 2015 р.). Запоріжжя : Істина, 2015. С. 36–39.

77. Бобрик В. І. Оптимізація інституту судового контролю за виконанням рішень судів в цивілістичному процесі. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20–21 лют. 2015 р.). Львів : Центр правничих ініціатив, 2015. С. 30–33.

78. Бобрик В. І. Окремі аспекти забезпечення єдності судової практики в цивілістичному судочинстві. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13–14 лют. 2015 р.). Херсон : Гельветика, 2015. С. 32–35.

79. Бобрик В. І. Питання впливу спеціалізації судів на диференціацію процесуального законодавства. *Правотворча та правозастосовна діяльність:*

теорія, практика, професійний досвід : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 берез. 2015 р.). Київ, 2015. С. 93–96.

80. Бобрик В. І. Основні засади процесуальної оптимізації цивілістичного судочинства. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–28 лют. 2015 р.). Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2014. С. 63–65.

81. Бобрик В. И. Европейские стандарты упрощенных судебных процедур, основанных на малозначительности исковых требований. *Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза* : Междунар. науч.-практ. конф. (Кишинев, 27–28 марта 2015 г.) : в 2 ч. Кишинев : Antetit, 2015. Ч. 2. С. 125–128.

82. Бобрик В. Початок галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження: провадження у справах про визнання необґрунтованими активів і їх витребування. *Перспективні напрямки юридичної науки на шляху до євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Тернопіль, 21 квіт. 2015 р.). Тернопіль, 2015. С. 22–24.

83. Бобрик В. І. Диференціація цивільного та господарського процесу. *П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22 трав. 2015 р.). Одеса : Астропринт, 2015. С. 62–65.

84. Бобрик В. І. Щодо мети господарського судочинства. *Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства* : матеріали круглого столу (Київ, 4 груд. 2015 р.). Київ : Ліра-К, 2015. С. 37–40.

85. Бобрик В. І. Категорії цивільних і господарських справ. *Методологія приватного права (теоретичний дискурс та практичне застосування)* : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. (Київ, 10 черв. 2016 р.). Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2016. С. 117–122.

86. Бобрик В. І. Дискурс про критерії розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 18–19 жовт. 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 97–100.

87. Бобрик В. І. Поглиблення диференціації цивільного та господарського судочинства як прояв імплементації європейських стандартів судочинства. *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України* : зб. матеріалів наук.-практ. круглого столу (Київ, 16 трав. 2018 р.). Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2018. С. 22–24.

– науково-практичні коментарі законодавства

88. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2008. 840 с.

89. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : Атіка, 2010. 896 с.

90. Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі: Науково-практичний коментар Глави 2 Розділу 3 Цивільного процесуального кодексу України / С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, С. П. Хіміч. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. 56 с.

91. Відновлення втраченого судового провадження: Науково-практичний коментар Розділу IX Цивільного процесуального кодексу України / С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, С. П. Хіміч. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. 19 с.

92. Заходи процесуального примусу: Науково-практичний коментар Глави 9 Розділу I Цивільного процесуального кодексу України / С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, М. О. Гетманцев. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 18 с.

– навчальна література

93. Цивільне процесуальне право України : підручник / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.

94. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2006. 384 с.

95. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / за заг. ред. С. С. Бичкової. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ : Атіка, 2007. 404 с.

інші публікації

96. Бобрик В. І. Перспективи спрощення в Україні судового розгляду цивільних і господарських справ із невеликою ціною позову в контексті європейського досвіду. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 3. С. 11–15.

97. Бобрик В. І. Внутрішня диференціація цивільного та господарського процесів. *Цивілістична процесуальна думка*. 2015. № 1. С. 26–31.

98. Бобрик В. І. Теоретичні засади диференціації структури цивілістичного судочинства в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 1. С. 13–17.

99. Бобрик В. І. Матеріальна диференціація цивільного судочинства: провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 2. С. 15–19.

100. Бобрик В. І. Єдність і відмінність конституційних основ судового захисту приватних прав в Україні та країнах СНД. *Процесуальні форми захисту приватних прав осіб в Україні та СНД* : зб. наук. пр. / за ред. О. Д. Крупчана. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 66–82.

101. Бобрик В. І. Суди як юридичні особи публічного права. *Актуальні питання правового регулювання участі суб'єктів публічного права в приватних*

відносинах : зб. наук. пр. / за ред. О. Д. Крупчана, О. О. Первомайського. Київ : Право України, 2013. С. 134–146.

102. Бобрик В. І. Єдність судової практики як фактор стабільності цивільного обороту. *Стабільність цивільного обороту в Україні: проблеми забезпечення* : зб. наук. пр. / за ред. О. А. Беянович. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2013. С. 177–194.

103. Бобрик В. І. Склад суду першої інстанції в цивілістичному судочинстві. *Стратегія модернізації приватного права в сучасних умовах* : зб. наук. пр. / за ред. В. І. Короля, Ю. В. Білоусова. Київ ; Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права, 2013. С. 298–302.

104. Бобрик В. І. Принцип правової визначеності та забезпечення однаковості судової практики в Україні. *Європейська конвенція з прав людини та судочинство в Україні* : зб. наук. пр. / за ред. В. І. Бобрика. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. С. 54–71.

105. Бобрик В. І. Докази і доказування у справах про покладення на працівника матеріальної відповідальності та застосування заходів дисциплінарної відповідальності. *Докази і доказування в окремих категоріях цивільних справ* : зб. наук. пр. ; за заг. ред. О. Д. Крупчана. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. С. 90–96.

106. Бобрик В. І. Функції судової влади в цивільному судочинстві та їх вплив на його диференціацію. *Актуальні проблеми юрисдикційного захисту приватних прав та інтересів в умовах судової реформи* / за заг. ред. В. І. Бобрика. Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. С. 7–24.

АНОТАЦІЯ

Бобрик В. І. Диференціація цивільного судочинства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Київ, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми диференціації цивільного судочинства. У роботі висвітлено складну й багатоаспектну сутність понять цивільного процесу та цивільного судочинства, з'ясовано зміст і функції судової влади в цивільному судочинстві та правосуддя в цивільних справах, детально схарактеризовано методологію наукового пізнання диференціації цивільного судочинства.

Досліджено сутність диференціації цивільного судочинства, окреслено її призначення, межі й види. Обґрунтовано зміст і підстави процедурної, матеріально-правової та інстанційної диференціації цивільного судочинства. Розглянуто засади позовного провадження, його види та їх значення в цивільному судочинстві. Встановлено зв'язок між диференціацією позовного провадження та спеціалізацією судів, аргументовано матеріально-правову диференціацію позовного провадження.

За результатами дослідження надано пропозиції та рекомендації стосовно внесення змін до ЦПК України, а також практичного розв'язання деяких проблем, що постають у судовій практиці.

Ключові слова: правосуддя, цивільне судочинство, цивільний процес, цивільна справа, диференціація, позовне провадження, наказне провадження, окреме провадження.

АННОТАЦІЯ

Бобрик В. І. Дифференциация гражданского судопроизводства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака НАПрН Украины, Киев, 2021.

Диссертация посвящена исследованию проблемы дифференциации гражданского судопроизводства и формирования её концепции. В работе освещена многоаспектная сущность понятий гражданского процесса и гражданского судопроизводства, а также их соотношение между собой и со смежными понятиями. Доказано, что онтологическая сущность гражданского судопроизводства, выражается в процессуальных действиях, которыми являются активные и пассивные поступки субъектов гражданских процессуальных отношений, зависящие от их воли и связанные с реализацией их гражданского процессуального статуса, которые обуславливают возникновение, изменение или прекращение гражданских процессуальных правоотношений, совершаемых в соответствии с установленной процессуальным законодательством процедурой. Совокупность процессуальных действий образуют процедуры гражданского судопроизводства, которые являются его составляющими.

На основании рассмотрения особенностей проявления судебной власти в гражданском судопроизводстве определены признаки и сформулировано понятие правосудия по гражданским делам. Определены специальные функции судебной власти в гражданском судопроизводстве в Украине, которыми являются: решение индивидуальных юридических споров; обращение к принудительному исполнению бесспорных денежных требований; подтверждение наличия или отсутствия юридических фактов; обеспечение исполнительного производства; судебный контроль за исполнительным производством; судебный контроль альтернативного решения споров; экзекватура решений иностранных судов и органов альтернативного разрешения споров. Подробно охарактеризована методология и охарактеризованы основные принципы научного познания.

Исследована сущность дифференциации гражданского судопроизводства, которую следует рассматривать как: а) тенденцию его развития, что указывает на возможность и способность деления системы судопроизводства; б) процесс его развития, что проявляется в формировании и закреплении в процессуальном

законодательстве новых процедур (производств) или разделения имеющихся; в) его закономерность, что заключается в разделении судопроизводства на отдельные элементы и их группы, которые на определенный промежуток времени образуют структурированную систему. Определено назначение дифференциации гражданского судопроизводства, которое заключается в создании предпосылок для эффективного выполнения общей задачи гражданского судопроизводства и реализации функций судебной власти, обеспечении экономии процессуальных средств, рационализации рассмотрения гражданских дел и содействии урегулированию частноправовых споров. Обосновано, что дифференциация гражданского судопроизводства как закономерность предполагает разделение его процедур, виды которых имеют как общие, так и специальные признаки. Такая дифференциация является развернутой (многоуровневой), поскольку осуществляется по горизонтали (процедурная и материально-правовая) и по вертикали (инстанционная), и в общих чертах определяет сложную матричную структуру гражданского судопроизводства.

Процедурная дифференциация гражданского судопроизводства состоит в разделении процедур гражданского судопроизводства в зависимости от их назначения на: основные – предназначены для решения дела по существу, вспомогательные – предназначены для решения отдельных процессуальных вопросов, связанных с ходом дела, а также решением ходатайств и заявлений участников дела. Основные процедуры в свою очередь по критерию специальных функций судебной власти, которые воплощаются в предмете судебного разбирательства, разделены на: а) производства (исковое, приказное и отдельное), предмет рассмотрения которых заключается в разрешении требований материально-правового характера; б) особые процедуры, к которым относятся процедуры, установленные в разделах VI-IX ГПК Украины.

Материально-правовой дифференциацией гражданского судопроизводства является разделение основных процедур по категориям гражданских дел, особенности рассмотрения которых могут касаться многих процессуальных вопросов. Такой вид дифференциации углубляет процедурную дифференциацию гражданского судопроизводства. Обосновано, что инстанционная дифференциация гражданского судопроизводства заключается в его разделении на стадии – структурно и темпорально его отдельные части, содержание которых составляет процессуальная деятельность субъектов судебного процесса, направленная на достижение цели соответствующей инстанции. Уточнен перечень стадий гражданского судопроизводства, их инстанции и цели их деятельности.

Рассмотрены основы искового производства, его виды и их значение в гражданском судопроизводстве. Установлена связь между дифференциацией искового производства и специализации судов, аргументировано материально-правовую дифференциацию искового производства.

По результатам исследования предложено внести ряд изменений в ГПК Украины, а также выработаны рекомендации практического решения некоторых проблем, возникающих в судебной практике.

Ключевые слова: правосудие, гражданское судопроизводство, гражданский процесс, гражданское дело, дифференциация, исковое производство, приказное производство, особое производство.

SUMMARY

Bobryk V. I. Differentiation of civil proceedings. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Doctor of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

This dissertation is devoted to the research of the problem of differentiation of civil proceedings. The dissertation reveals the complex and multifaceted essence of the concepts of civil procedure and civil proceedings, clarifies the essence, content and functions of the judicial power in civil proceedings and justice in civil cases, reveals in detail the methodology of scientific knowledge of differentiation of civil proceedings.

The essence of differentiation of civil proceedings is revealed as well as its purpose, limits and types are defined. The essence, content and grounds of procedural, substantive and instance differentiation of civil proceedings are substantiated. The basic essence of the claim proceedings, the content of its types and their significance in civil proceedings are revealed. The connection between the differentiation of the claim proceedings and the specialization of the courts has been established, as well as the material and legal differentiation of the claim proceedings has been clarified.

According to the research results, proposals and recommendations for amendments to the Civil Procedure Code of Ukraine were presented and provided, as well as practical solutions to certain problems that arise in judicial practice.

Keywords: justice, civil proceedings, civil procedure, civil case, differentiation, claim proceedings, injunction proceedings, separate proceedings.

Підписано до друку 12.04.2021
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.
Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 1,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № 3160

Віддруковано типографії ФОП Степенко Р.Д.
01103, м. Київ, бульвар Дружби Народів, 24/2.
тел.: (044) 223-81-79, E-mail: 6724642@ukr.net, www.urb.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7205 від 03.12.2020